

Hava vit brúk fyri vøggustovu og barnagarði?

Í 1980 gingu umleið 35% av øllum børnum millum 0 og 7 ár í Havn á vøggustovu, barnagarði ella í dagrokt. Leysligar metingar, ið tá vóru gjørdar, bendu á, at umleið tað duplta talið av børnum, t.v.s. 70%, hevði verið útslitið, um øll tey, ið høvdu brúk fyri tí, fingi ynski síni uppfyllt um ansing av børnunum á dagstovni (metingin er bygd á m.a. kanning av bíðilistum).

Hvussu ber tað til? Vanliga hugsanin millum fólk er jú tann, at børnini eiga fyrst og fremst at vera ansað heima, t.v.s. av mammuni fram um alt. Tosar ein við foreldur, ið hava børn síni á vøggustovu ella barnagarði, og spyr tey, hvi børn teirra eru har, ber til at nevna trí sløg av svarum, ið samsvara við kanningar í Svøríki (1):

- foreldrin nýðast bæði at arbeiða úti og ynskja, at barnið verður forsvarliga ansað teir timarnar av degnum, tey eru burturi

- foreldrin halda, at tey tilboð og teir møguleikar, sum dagstovnarir rúma, skapa menningarmøguleikar, sum heimið annars ikki er ført fyri at geva. Her verður vist á av foreldrum, at umhvørvið tey búa í, er so lítið stímbandi fyri børnini, og við tí

øgiligu ferðslu, vit hava, eisini er ov vandamikil. Vøggustovan og barnagarðurin verða her eitt uppiskoyti til uppaljingina heima, og vernd hjá barninum

- foreldrin ynskja, at tann økta vitanin, sum finst um børn í dag, í størri mun skal koma børnum teirra til góða - og starvsfólkið á stovnunum er ofta væl-útbúgvið fólk. Í hesum sambandi verður tíðum eisini nevnt, at foreldur halda at barnið hevur brúk fyri at vera minni bundið at foreldrum og heimi, og siggja hesi foreldur barnagarðin og vøggustovuna, sum ein møguleika fyri at geva børnunum størri sjálvsálit og sjálfstøðu, umframt eitt størri socialt medvit. Og meta hetta sum ein fyrirum, tá børnini byrja í skúlanum.

Eitt sum samstundis kemur fram, tá ein tosar við foreldur, ið hava børn á dagstovni, er, at tey (serliga mammurnar) hava samvitskubít av, at børnini ikki verða ansað heima av teimum sjálvum. Og hetta eru foreldur, sum samstundis siga, at tað er týðuligt, at børnini trívast á dagstovni. Hetta sigur kanska eitt sindur um hvussu sterkar traditiónirnar

fyri uppaljing eru.

Spurningurin um ansing av børnum uttanfyri heimið er heilt klárt ein eyður spurningur, tí hann rører við nakrar av teim mest viðkvæmu kenslunum, vit hava: at tosa um, at uppaljing kann vera ørðvisi enn hon hevur verið, setur spurningar tein við, hvussu vit sjálvi eru uppalld, og hvussu vit sjálvi uppalja okkara egnu børn. Og í Føroyum eins og í øðrum londum, er uppaljing í stóran mun mett sum eitt privat øki, ið ongin eigur at blanda seg í, hóast hvør móður ofta veit, hvat hendir innanveggja. Hetta kemur týðuliga til sjónar, m.a. í orðaskifti í bløðunum seinastu tíðina. Spurningar, sum eru týðandi fyri fólk, og sum tey taka sær nær, eru eisini gloypubitar fyri aktiver politikarar, tí tú kanst, við at spæla við upplýsingum av ymskum slag, brúka teir til at venda og fasthalda meiningum á øðrum politiskum økjum eisini. Eitt gott dømi um hetta er tað orðaskiftið, ið tók seg upp mitt í 70unum í DK (tá kreppan byrjaði av alvara at gera vart við seg). Um tað nú var rætt, at børnini vóru so nógvur timar á stovni, um tey ikki kundu taka skaða av tí - var fært fram frá ymsari politiskari síðu, tó serliga frá høgrevonginum. Tað, sum gjørdi hesa argumentatiónina heldur løgna var, at nærum allir politiskir flokkar, serliga sosialdemokratarnir, vóru samdir í at útyggja dagstovnaekið, tá arbeiðið var til allar hendur, í seksti árunum og neyðugt var at kvinnurnar eisini vóru við á arbeiðsmarknaðinum. Tá hoyrdist m.a., at kvinnan við at liva eitt sjálfstøðugt liv, eisini á øðrum økjum enn í heiminum, var til fyrirumns fyri børnini, tí tey fingi samband við eina betri

nøgda móður. Men í 70ti og 80ti árunum, er hetta ikki longur opportunt politisk tala: arbeiðsloysi og strammari búskaparlig viðurskipti gjørdur tað neyðugt, at (nøkur) spentu beltini inn, og at tað var best, at kvinnan tók sær av barninum. Og tað var eisini prógvað við psykologiskum kanningum.

eg ætli mær at víðgera hesi sjónarmið, eg stutt havi verið inni, nærri, í restini av greinini, ið er skrivað eftir fyrilestri hildin í Fuglafirði 27.1.82.

Soguliga gongdin

Skulu vit gerast fót fyri at skilja, hvussu tað ber til, at tað bæði í Havn og í Klaksvík eru nógv børn, ið ganga í barnagarði og á vøggustovu (bert í Havn), er tað neyðugt í stuttum at koma inn á tær broytingar í livihátti okkara, sum fæða tærvin fyri ansing av børnum uttanfyri heimið.

Heðin Brú skriver í endurminningum sínum (s.69): »Eg kom nú meir og meir uppi at gera lit. Fyrst og fremst var tað sjálvandi at ganga við neytunum, fara við teimum um morgunin og aftur eftir teimum um kvøldið, ta tíðina tey gingu út og inn, sita hjá teimum um heystið á bønnum. Hetta var alt meira kent sum spæl hjá okkum, her vóru øll børnini við og tað bar væl til at gera nýttu og spæla samstundis. Nú var eisini at ganga við rossum, fyri vogni ella klyv, tað fall um várini, hoyggi um heystið og torv alt árið, sum nú tørvur var á...»

Lýsingin hjá Heðini Brú vísir okkum kanska fyrst og fremst, í hvønn mun gerandisdagurin tá var skipaður eftir árstíðunum. Men eitt annað, sum eisini kemur týðuliga fram, er, at børnini vóru sjálvsagdur partur av livinum í bygdini: børn, foreldur, arbeiði og fritíð vóru

ein heild, og ikki, sum í dag, skild sundur á nógvum økjum. Børnini vóru har, men tey vóru ikki skildraði frá tí, sum fór fram uttan um tey. Henda myndin av livinum á bygd fyrst í 20undi öld er í samsvar við m.a. lýsingina hjá Sámali Johansen: Á bygd fyrst í 20undi öld. Við hesum er ikki sagt, at alt var tann bera lukka tá, kanska heldur hin vegin, livið var strævið og baksut og hjá nógvum eisini fátæksligt.

Tað, ið børnini og tey ung høvdu brúk fyri at læra, lærdu tey fyrst og fremst við at eygleiða, og vera saman við teimum tilkomnu, bæði heima og úti. Skúlin hevði sín týðning, uttan at bygdafólkið tó væntaði sær nakað serligt av honum: »Foreldrin tá væntaðu ikki stórt av skúlanum. Eitt var í hvussu er: Tað var ein lætti fyri móðurnar at kunna senda tey smáu í skúla hesar timarnar. Tann kunneleiki skúlin miðaði imóti, varð ikki stórt mettur av mongum. Læra so mikið av kristinkunneleika, at børnini kundu verða ferdig og koma uppi vaksnamannatal, alt hitt, nei, nei, tað var minni umráðandi.« (Heðin B. s.60).

Tey vaksnu sjálvi og tað, tey tókust við, góvu børnunum greiðar fyrirmyndir at liva eftir. Bygdirn var eisini lætt at virviroða, arbeiðsbytið lítið fjølbroytt, broytingarnar í bygðasamfelagnum hendu so líðandi, og sambandið til aðrar bygdir, fyri ikki at tosa um útheimin, var lítið og onki.

Seinast í 19. öld og fyrst í 20. öld, hendu avgerandi broytingar innan vinnuliv okkara. Arbeiðið inntil tá var merkt av einum blandingi av útróðri, arbeiði við fiski, jarðar- og traðarbrúki og handverki. Vinnulivið gerst fyrst í 1900-talinum støðugt meira merkt av fiskivinnuni, sum aftaná 2. veraldarbardaga er høvuðsvinnan burturav. Við hesum broytingunum innan vinnulivið fylgdu eisini aðrar broytingar: fleiri pengar vóru millum fólk, heimurin uttanfyri okkum, ikki minst undir krigsárunum, komin okkum nærri, og broytingar henda eisini innan fyri skúlan o.s.fr.

Við broyttu og betraðu livumstøðunum, broyttust eisini bondini til gamlar síðir og livihættir, og harvið eisini viðurskiptini millum børn og ung, vaksin og gomul. Ein onnur høvuðsbroyting, sum vit eiga at leggja merki til, er, at familjan, ið fyrr kláraði seg við tí, sum jørðin og havið gav, nú í støðugt størri mun livdi av lönarvinnu burturav. Føroyingar vóru nú ikki so stóðu- og náttúrbundnir sum áður, men kundu í størri mun laga náttúruna eftir egnum tørvum. Føroyar fóru at líkjast tí, vit í dag nevna eitt vælferðarsamfelag, á javnbjóðis fót

við grannalondini, uppá gott og ilt.

Tær broytingar, sum henda í Føroyum, eru í ein mun ávirkaðar av broytingunum á meginlandinum, kanska serliga í Danmark. Í høvuðsheitinum ber til at siga, at Danmark í 18- og 1900-talinum, broyttist frá at vera eitt bónda- og jarðarbrúksamfelag burturav til at gerast eitt idnaðarsamfelag. Og tað er í hesi yvirgongdini, sum m.a. var merkt av stórum flytingum úr bygd í bý, at tað, vit í dag nevna barnagarðar, vóruð settir á stovn, tó ikki heilt í tí líki, vit kenna teir í dag. Barnagarðar og seinni eisini vøggustovur gjørdust neyðugar, fyrst og fremst tí foreldrin ikki høvdu møguleika og stundir at ansa børnunum í bynum. Men aðrar grundir vóru tó eisini, her hugsi eg um tær ymsku uppaljarligu hugsjónirnar og royndirnar, sum vunnu fram. Og sum tíðin frá líður, og vit nærkast fífti og sekstíárunum í DK, fáa hesar støðugt størri týðning fyri uppaljing av børnum, og hugsan um barnið annars.

Broyttu livumstøðurnar, og broyttu hugsanirnar um barnið hava fingið avgerandi avleiðingar á hugsan okkara um menniskju sum heild. Bygdafelagsskapurin her heima, fyri uml. 100 árum síðan, og í Danmark fyri uml. 150 árum síðan hevði ikki tá hugsan um persónin ella einstaklingin, vit hava í dag. Tosað var ikki tá um tann einstaka persónin, fyrst og fremst. Persónurin var í ein stóran mun ættin, familjan, bygdin og staðið, har tú búdi. Tann nýggja menniskjamyndin, sum veksur fram við broyttu vinnulivinum, ger persónin, ella einstaklingin til miðdepulin: persónliga frælsið má tryggjast, sum tað ljóðaði í Paris undir borgarligu kollveltingini í 1789. Lagt kann vera aftrat, at eitt annað slagorð, sum varð fært fram, ver, tá Ellen Key nevndi 1900-talið til at vera barnsins öld. Børnini, sum fyrr høvdu meira ella minni ansað sær sjálvum ella vóru passað av eldri systkjum, fingi nú annað virði, sum vordandi individ: Skuldi nakad spyrjast burturúr frælsinum hjá tí vaksna, var neyðugt at hjúkla um barnið.

Tann vaksandi áhugin fyri barninum og uppaljing tess hevur vist seg á nógvum økjum, m.a. í útviklingspsykologi og pedagogikki, og finst í dag hópurin av vitanum, hvørjar umstøður eru mennandi fyri barnið, og hvørjar, ið eru forðandi fyri andaligum og handaligum vøkstri. Henda vitan er ikki bert hjá fakfólki, men er í støðugt vaksandi mun blivin folkaøgn: foreldur, kvinnur og menn seta í dag nókur krav til tilveruna, og lata sær ikki alt lynda, og krøvini tey seta, eru ørðvisi enn í tí gomlu samfelagsskipanini. Hetta vil tó ikki siga, at broytingarnar í hugsunarhátti eru líka so umfatandi sum á materiella økinum, tað krevur nógv longri tíð at broyta gamlar síðir og hugs-

